

ตอบคุณหมอม:

ให้พระอาการก็สบาย

แพทย์พยาบาลก็สุขใจ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ธรรมทานเพื่อการศึกษาธรรม

วันมาฆบูชา พ.ศ. ๒๕๖๒

ตอบคุณหมอ:

ให้พระอาจารย์สบาย แพทย์พยาบาลก็สุขใจ

© สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ปยุตฺโต)

ISBN 978-616-7053-46-2

พิมพ์ครั้งแรก — วันมาฆบูชา พ.ศ. ๒๕๖๒

- ธรรมทานเพื่อการศึกษาธรรม

๐,๐๐๐ เล่ม

ทุนพิมพ์หนังสือวัดญาณเวศกวัน

๓,๐๐๐ เล่ม

พัชธร กิตินุกุลศิลป์ และคณะผู้ศรัทธา

๑๐๐,๐๐๐ เล่ม

แบบปก: พระครูวินัยธร (ชัยศ พุทธิวิโร)

พิมพ์เป็นธรรมทาน โดยไม่มีค่าลิขสิทธิ์

ท่านผู้ใดประสงค์จัดพิมพ์ โปรดติดต่อขออนุญาตที่

วัดญาณเวศกวัน ต.บางกระพิก อ.สามพราน จ.นครปฐม ๗๓๒๑๐

<http://www.watyanaves.net>

ดำเนินการพิมพ์

สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด

๒๓ ซอย ๖ หมู่บ้านสวนหลวงแหลมทอง ๒ ถนนพัฒนาการ ซอย ๒๘

เขตสวนหลวง กรุงเทพฯ ๑๐๒๕๐ โทร. ๐ ๒๗๕๐ ๗๗๓๒

โทรศัพท์ ๐ ๒๗๕๐ ๗๖๓๒ Email: petandhome@gmail.com

คำนำ

เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๑ คุณหมอกาญจนา เกษสอาด ได้ฝากส่งคำถาม ๓ ข้อ เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อพระอาพาธ และการปฏิบัติตัวของพระอาพาธเอง ซึ่งไปรับการตรวจรักษาที่โรงพยาบาลและสถานบำบัดรักษาต่างๆ เป็นคำถามกว้างๆ จึงได้ตอบอย่างกว้างๆ ในเชิงหลักการ แต่ก็นับว่าเป็นคำตอบค่อนข้างยาว

โยมคุณหมอเจ้าของคำถามนั้น มีประสบการณ์ในเรื่องนี้มากมาย เพราะได้เป็นอาจารย์แพทย์ ให้แก่ ๘ สถาบัน แห่ง ๗ มหาวิทยาลัย เป็นเวลาเกินครึ่งศตวรรษ คือมากกว่า ๕๐ ปี ท่านมิใช่มีเพียงประสบการณ์ได้รู้เห็นพบผ่านสถานการณ์เท่านั้น แต่ท่านมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีน้ำใจหวังดีต่อพระสงฆ์เป็นอย่างยิ่ง จึงปรารถนาจะให้ปฏิบัติกิจการทางการแพทย์และพยาบาลที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ ดำเนินไปด้วยดีเป็นที่น่าศรัทธาและนำความสุขมาให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งสองฝ่าย คือทั้งด้านพระอาพาธ และบรรดาบุคลากรทางการแพทย์พยาบาล จึงหวังว่าความปรารถนาดีของท่านเจ้าของคำถาม จะได้รับความเอาใจใส่เป็นอย่างดี

ทางด้านโยมคุณหมอขอคำตอบ เพื่อนำไปพิมพ์เผยแพร่ที่โรงพยาบาล ครั้นทางวัดญาณเวศกวันทราบเรื่อง เห็นว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระ ก็ประสงค์จะพิมพ์เผยแพร่อีกทางหนึ่งด้วย โยมคุณหมอก็เห็นชอบ เพียงแต่ขอให้รอถึงปีใหม่เพื่อการพิมพ์ของทั้งสองแหล่งจะได้มีเวลาใกล้เคียง เป็นการประสานเสริมกัน

ในการนี้ เมื่อมีด้านหลักการแล้ว เพื่อให้มีภาคปฏิบัติการด้วย จึงย้อนหลังไปนำเอาข้อเขียนเก่าเรื่อง “วิธีปฏิบัติต่อพระอาพาธ” ซึ่งทางโรงพยาบาลสงฆ์ได้นำลงพิมพ์เป็นบทที่ ๑ ในหนังสือ *การดูแลพระภิกษุอาพาธในโรงพยาบาล* มาพิมพ์รวมต่อท้ายไว้ด้วย

ข้อเขียนเก่าเรื่อง “วิธีปฏิบัติต่อพระอาพาธ” ที่นำมาพิมพ์รวมต่อท้ายไว้นี้ได้เขียนไว้เมื่อวันที่ ๒๐ ก.ย. ๒๕๕๘ โดยมอบให้พระครูสังฆวิจารย์ (พงศธรณ์ เกตุมาโน) ตั้งเรื่องขึ้นเป็นเบื้องต้นแล้ว ได้ตรวจจัดปรับและเพิ่มความจนเห็นว่าพอแก่การ

ทางด้านวัตถุดิบเวชภัณฑ์ พระครูวินัยธร (ชัยยศ พุทธิโร) ได้ช่วยทำหน้าที่เหมือนเป็นศูนย์ประสานงาน โดยได้เตรียมการที่จะพิมพ์พร้อมไว้แล้ว รวมทั้งออกแบบปกหนังสือให้ด้วย และได้รอเวลามาครึ่งปี (ตั้งแต่ ส.ค. ๒๕๖๑) ถึงบัดนี้ขึ้นปีใหม่ ๒๕๖๒ แล้ว จึงดำเนินการจนหนังสือเสร็จเป็นเล่มออกมา ขออนุโมทนาไว้ ณ ที่นี้ด้วย

หวังว่าหนังสือเล็กน้อยเล่มนี้ จะช่วยเสริมเพิ่มความรู้ ความเข้าใจและให้แนวทางในการปฏิบัติ ที่จะบำรุงศรัทธาและนำมาซึ่งความสุข สมความมุ่งหวังของท่านผู้ได้ตั้งคำถามขึ้นไว้ ด้วยแรงความปรารถนาดีที่จริงใจว่าจะให้เป็นเรื่องที่มีผลจริงจัง

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ปยุตฺโต)

สารบัญ

คำนำ.....ก

ตอบคุณหมอ:

ให้พระอาจารย์สบาย แพทย์พยาบาลก็สุขใจ.....ด

น่าเห็นใจทุกคน..... ๑

ช่วยพระรักษาวินัย แก้ไขมอมอับของสังคม ๒

ต่างก็แปลกหน้า พระใช้ก็ไม่อยากไปหา ฝ่ายรักษาก็อึดอัด...๕

ไม่ควรทำกันไปมิดๆ มั่วๆ กลัวๆ กล้าๆ โดยไม่รู้เหตุผล ๗

ถามถึงประสบการณ์เฉพาะตัว ๑๓

วิธีปฏิบัติต่อพระอาจารย์ ๑๙

๑. ความเข้าใจเบื้องต้น..... ๑๙

๒. การสื่อสารสัมพันธ์ปฏิบัติต่อพระภิกษุ..... ๒๑

คำพูดกับพระภิกษุ..... ๒๑

งานหัตถการทางแพทย์..... ๒๑

การพักอาศัยและปฏิบัติงานในที่โล่งหูโล่งตา..... ๒๔

๓. เครื่องนอน และเครื่องนุ่งห่ม ของพระอาจารย์ ๒๔

ที่นั่งที่นอนของพระ ๒๔

เครื่องนุ่งห่มของพระ ๒๖

๔. ของขบฉัน และเครื่องดื่ม ๒๖
 ภัตตาหาร (ของขบฉัน) ๒๗
 การรับพระเคน ๒๘
 น้ำปานะ ๓๐
 การเก็บของฉัน เครื่องดื่ม และยา ๓๑
๕. ภาคสนับสนุน (อุปัถุม์ และอุปัฏฐาก) ๓๒
 การพิจารณาอุปัถุม์ ๓๒
 ผู้เฝ้าไข้ - อุปัฏฐากพระอาพาธ ๓๓
๖. พระอาพาธ และพระเฝ้าไข้ ๓๔
 ลักษณะการปฏิบัติตัวของพระอาพาธ ๓๔
 ก) องค์ของภิกษุอาพาธ ที่พยาบาลได้ยาก ๕ อย่าง
 ข) องค์ของภิกษุอาพาธ ที่พยาบาลได้ง่าย ๕ อย่าง
 คุณสมบัติของพระผู้ดูแลพระอาพาธ ๓๕
 ก) องค์ของภิกษุ ผู้ไม่สามารถพยาบาล ๕ อย่าง
 ข) องค์ของภิกษุ ผู้สามารถพยาบาล ๕ อย่าง

ตอบคุณหมอม:

ให้พระอาพาธก็สบาย แพทย์พยาบาลก็สุขใจ*

น่าเห็นใจทุกคน

ขออภัยที่อาตมาตอบคำถามของคุณหมอล่าช้าเกินกว่า
ครึ่งเดือนแล้ว เพราะในระยะที่ผ่านมาทำงานตรวจชำระทำ
หนังสือธรรมต่อเนื่องกันมา ก็อยากให้เสร็จสิ้นไปเป็นเรื่องๆ
และพอดูคำถามของคุณหมอม ก็เห็นเป็นเรื่องที่อาจจะตอบ
ค่อนข้างยาว

ปัญหาผู้ทำงานรักษาพยาบาลปฏิบัติต่อพระ และปัญหา
พระปฏิบัติตัวในการรับการรักษาพยาบาลนี้ ถ้ามองในแง่
บุคคล ก็เป็นเรื่องที่น่าเห็นใจทั้งสองฝ่าย คือทั้งฝ่ายพระ ทั้ง
ฝ่ายโยม

* ตอบคำถามของ พญ. กาญจนา เกษสอาด อาจารย์แพทย์ ซึ่งได้ส่งไปขอคำตอบ
ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต) เมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๑

ทำไมจึงเห็นใจทุกฝ่าย เพราะว่า (ไม่ต้องพูดถึงจิตใจหรือนิสัยดี-ร้ายของแต่ละบุคคล) อย่างน้อย ทุกคนทุกฝ่ายอยู่กันใบบรรยากาศดีมีดีๆ มั้วๆ สลัวคลุมเครือ ทำกันไปตามที่นึกคลุมเครือไม่ค่อยแน่ใจ พอให้ผ่านสถานการณ์นั้นๆ ไปทีหนึ่งๆ

ที่จริง ควรเป็นเรื่องของการจัดการในระบบงานให้ลงตัวชัดเจน คือเป็นมาตรการทางสังคม ให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องอยู่เป็นส่วนหนึ่งของวิธีปฏิบัติในการทำงานว่าสำหรับบุคคลประเภทนี้ ให้ปฏิบัติต่อเขาอย่างนี้ๆ และตัวเขาเองจะปฏิบัติอย่างนี้ๆ

ในสังคม มีคนต่างประเภท เช่น ผู้เฒ่า คนชรา ทารก เด็กเล็ก เด็กใหญ่ คนพิการ ไม่ทราบว่าการดูแลรักษาพยาบาลมีวิธีปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านี้ที่ถือเป็นมาตรฐานหรือแนวทางที่ชัดเจนบ้างหรือไม่ หรือว่าเป็นเรื่องของแต่ละคนจะคิดขึ้นมาเฉพาะหน้า ถ้ามีวิธีปฏิบัติสำหรับคนประเภทเหล่านั้น ก็น่าจะสามารรมีวิธีปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานสำหรับพระเถรด้วย และก็สามารรถจัดเข้าไปเป็นเรื่องที่ควรรู้เป็นแบบแผนในการศึกษา

ช่วยพระรักษาวินัย แก้ไขมุมอับของสังคม

การปฏิบัติต่อพระเถรและการปฏิบัติตัวของพระเถรเองในเรื่องการรักษาพยาบาลนั้น ที่เป็นข้อพิเศชหรือแปลกขึ้นมาเพราะเกี่ยวข้องกับพระวินัย

ที่นี้ การรักษาวินัยนั้น เป็นความรับผิดชอบของพระเถรแต่ละรูปแต่ละองค์ก็จริง แต่ไม่ใช่แค่นั้น ทั้งพระทั้งโยมต้องรู้ว่าการรักษาวินัยมีจุดหมายใหญ่รวมอยู่ที่สังฆะ คือเพื่อส่วนรวม

การที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัยแต่ละข้อ พระองค์ได้ตรัสบอกวัตถุประสงค์ไว้ทุกครั้งทุกข้อ และวัตถุประสงค์ข้อต้นๆ ก็เริ่มที่สังฆะคือส่วนรวมก่อน คือเริ่มด้วย “สังฆสุญฺจฺตายะ” แปลกันว่าเพื่อความรับว่าดีของสงฆ์ คือทรงบัญญัติด้วยความเห็นชอบของสงฆ์คือส่วนรวมของพระทั้งหมดว่าเป็นการดีงามอย่างนั้น ไม่ทรงบัญญัติโดยผลการ และ “สังฆฆาสุตฺตายะ” แปลว่า เพื่อความผาสุกของสงฆ์ คือเพื่อให้ชีวิตที่อยู่ร่วมกันนี้ดีงามมีความสุข พระที่รักษาวินัยจะต้องตระหนักถึงวัตถุประสงค์ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้นี้ ไม่ใช่คำนึงถึงแค่ตัวเอง

มองในแง่ของพระที่ว่าเพื่อสังฆะ มาเป็นของโยมก็คือเพื่อสังคม เมื่อการประพฤติปฏิบัติของพระทั้งหลายเข้ารูปลงตัวกันดี ก็เป็นสังฆะที่อยู่ดีสามัคคีตั้งงามอยู่กันสงบมั่นคง ที่นี้ สังฆะนี้เจริญอยู่มาในสังคมไทย การปฏิบัติของพระและต่อพระที่เป็นระบบเดียวกัน ก็แสดงออกมาเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งของสังคมไทย และกลายเป็นความดีงามของสังคมสืบต่อกันมา

เมื่อการปฏิบัติอย่างนั้นเป็นวัฒนธรรมไปแล้ว ก็เป็นความเคยชินที่เป็นไปเอง คนก็ทำตามๆ ต่อๆ กันไป แม้แต่ฆราวาสเป็นพระ ก็แทบไม่ต้องมีความรู้ เอาแค่ปฏิบัติไปตามที่เขาทำกันมาอย่างนั้น

ต่อมาใกล้ถึงสมัยปัจจุบัน คนในถิ่นเจริญห่างเหินไปจากวัฒนธรรมไทยของตัวเอง ต่อมาแม้แต่ชาวบ้านคนท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณีไทยก็เลือนรางเหลือพอเห็นแค่เงาๆ ก็ทำๆ กันไปอย่างนั้นๆ

ถ้ายอมรับว่าวัฒนธรรมไทยมีความดีงามอย่างที่ว่าข้างต้น และเมื่อคนทั่วไปเลียนรางถอยห่างออกไปจากวัฒนธรรมนั้น แคมสถาบันสังคมทั้งหลายก็ละเลยไม่ใส่ใจ ก็ย่อมเกิดปัญหาอย่างที่ว่ามาข้างต้นนั้นเป็นธรรมดา เช่นพระก็อึดอัด แพทย์พยาบาลที่รู้เข้าใจเอื้อเฟื้อ ก็ดีไป ที่ไม่ถนัด ก็อึดอัดหรือทำไม่รู้ไม่ชี้ไปเสีย

พฤติกรรมที่ปรากฏออกมา ก็เป็นความไม่ปลอดภัยไม่สดใสของสังคม และเสียต่อความมั่นใจของแต่ละบุคคล

เมื่อสภาพสังคมเป็นอย่างนี้ จะหวังการปฏิบัติให้เป็นไปเองอย่างเป็นที่รู้กัน ย่อมไม่ได้ องค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติในเรื่องนี้ อย่างเช่นโรงพยาบาลหรือกิจการแพทย์หรือการรักษาพยาบาล ที่ต้องการปิดช่องโหว่หรือแก้มุมอับของสังคม อาจจจะวางระเบียบปฏิบัติขึ้นมาพอให้เป็นหลักเป็นแนว พอให้ยกขึ้นมาพูดบอกหรืออ้างอิงกันได้

แต่การปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนที่เป็นวัฒนธรรมนั้น เป็นไปด้วยจิตใจที่คล้อยตาม เคยชิน หรือนิยม จึงสนิทกลมกลืนราบรื่นแนบเนียน ส่วนการปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนที่จัดตั้งวางกันขึ้น ทำให้เกิดความรู้สึกบังคับฝืนใจ จึงคงหาคนทำได้ยาก และก็คงจะเป็นมุมสลัวที่ระคายใจอยู่ในสังคมต่อไป

ต่างก็แปลกหน้า พระใช้ก็ไม่อยากไปหา ฝ่ายรักษาก็อีกอ๊ก

ในด้านของพระภิกษุสามเณร เมื่อสภาพสังคม โดยเฉพาะกิจการด้านการรักษาพยาบาลเป็นอย่างที่ว่ามันนั้น ตัวพระ เวลาจะไปโรงพยาบาลหรือสถานบำบัดรักษา เมื่อไม่มั่นใจว่าจะมีการปฏิบัติตามวัฒนธรรม ก็ไม่สะดวกใจหรือหวั่นใจที่จะไปรับการตรวจรักษา จึงพยายามหลีกเลี่ยง จะมีบ้างก็น้อยรูปที่ปล่อยตัวไปเรื่อยๆ เปื่อยๆ

ปัญหาสำคัญตอนนี้อยู่ที่การขาดความรู้ความเข้าใจ คือเมื่อวัฒนธรรมยังอยู่ ทั้งพระและโยมก็ทำไปตามความเคยชินที่เป็นวิถีชีวิต ไม่ต้องมีไม่ต้องใช้ความรู้ของตัวก็ได้ แต่เมื่อการปฏิบัติไม่เป็นไปตามปกติของวิถีชีวิต พระก็เหมือนกับว่าจะต้องไปแบบเสี่ยงภัย หรือแบบตัวใครตัวมันเหมือนจะไปเข้าสนามรบ ถ้าหลบได้ก็ไม่ไปเสียดีกว่า

ที่นี้ พระจำนวนมากก็ไม่มีความรู้เข้าใจพระวินัยดีนัก บางทีก็จำตามที่ฟังจากพระอาจารย์บอกให้ ได้หัวข้อไว้ โดยไม่ได้ซักถามรายละเอียดแง่มุมลึกซึ้งลงไป พระอาจารย์เองบางทีก็ฟังตามพระอาจารย์ก่อนๆ ต่อๆ กันมา ไม่ได้ไปถึงองค์พระศาสดาที่สถิตอยู่ในพระไตรปิฎก

เมื่อเป็นอย่างนี้ พระที่ต้องการเคร่งครัด ก็ตัดปัญหา ไม่ไปหาหมอ ไม่ไปโรงพยาบาลเสียเลยดีกว่า (ไว้ไปเมื่อจำเป็นตอนใกล้มรณะ)

พระบางรูป บางที่ไม่รู้เข้าใจพระวินัยสักเท่าไร แต่ยึดถือไปตามความนึกคิดเข้าใจของตน และจะเอาแต่ใจของตัวเอง ก็จะเรียกร้องอย่างนั้นอย่างนี้ หรือจุกจิกจู้จี้ ก็ชวนให้ทางฝ่ายผู้รักษาพยาบาลเบื่อกันหน่อยเอือมระอา

ทางฝ่ายบุคลากรที่ทำงานรักษาพยาบาล มีบ้างจำนวนไม่มากที่รู้เข้าใจพระวินัยและวิถีชีวิตของพระด้วยดี หลายท่านก็ปฏิบัติด้วยน้ำใจเกื้อกูล ทำให้ทุกอย่างดำเนินไปอย่างราบรื่นชื่นใจ

แต่คนสมัยใหม่จำนวนมากไม่รู้เข้าใจพระวินัยและวิถีชีวิตของพระ และก็ไม่พร้อมใจไม่สะดวกใจที่จะพยายามเอื้อเฟื้อ ก็อึดอัดฝืนใจ บางท่านก็ไม่คำนึงถึงตัวคนไข้ หรือทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ ทำแต่ในแง่งานในหน้าที่ของตนให้เสร็จไป ก็ทำให้พระหวั่นกลัวต่อการรักษาพยาบาล อยากจะหลีกเลี่ยงให้ห่างไกล

อย่างที่ว่าแล้ว ปัญหาสำคัญอยู่ที่การขาดความรู้ความเข้าใจ จากความไม่รู้ไม่เข้าใจ ก็คิดอะไรๆ ไปเอง แล้วก็ตั้งจิตวางใจไม่ถูก ก็จึงทำจึงปฏิบัติออกมาไม่เหมาะไม่งาม

ขอยกตัวอย่างในเรื่องที่รู้กันทั่วไปว่า สตรีไม่จำเป็นต้องเนื้อตัวของพระเถร บางคนเข้าใจหรือคิดไปว่าพระรังเกียจผู้หญิง แต่ที่จริงไม่ใช่เป็นเรื่องของการรังเกียจหรือการถือสูงต่ำดีหรือไม่ดีแต่อย่างใดเลย

ไม่ควรทำกันไปมิด ๆ มั่ว ๆ กลัว ๆ กล้า ๆ โดยไม่รู้เหตุผล

ตามพระวินัยนั้น พระไม่จำเป็นต้องไม่ว่าเงินตราหรือเงินแท้ ทองคำแก้วแหวนมณีมุกดาเครื่องประดับของมีค่าทั้งหลาย แต่ พระจับผ้าชีริ้วจับไม้กวาดได้เต็มที นี่ก็ชัดเจนว่าไม่ใช่เพราะแก้ว แหวนทองคำเป็นของต่ำทรามน่ารังเกียจกว่าผ้าชีริ้ว เช่นเดียวกับที่ว่าพระไม่จำเป็นต้องอาวูหอกดาบเครื่อง ประทัดประหาร ไม่จับต้องเครื่องมือจับหรือดักสัตว์

เป็นอันชัดว่าการไม่จับต้องหรือไม่ให้จับต้อง ไม่ใช่เป็น เรื่องของการรังเกียจหรือการถือสูงต่ำอะไรทั้งนั้น แต่เป็นเรื่อง ของวินัยที่จะจัดวิถีชีวิตของพระให้เป็นไปในทางที่สอดคล้อง กับวัตถุประสงค์

จะเห็นว่า สิ่งที่ไม่ให้พระจับต้องนั้น แม้จะเป็นของมีค่ามี ราคาสูง แต่ไม่เกี่ยวข้องกับอะไรกับการมีชีวิตเป็นพระภิกษุ พระ สามารถตัดความเกี่ยวข้องออกไปได้ตั้งแต่การแตะต้องจับถือ

ในทางตรงข้าม สำหรับตัวพระองค์เอง การจับต้องสามารถ เป็นจุดเริ่มของการเกี่ยวข้อง ที่ตามมาด้วยการแสวงหา การ กักเก็บยึดครอง การสะสมและห่วงแหนรักษา ที่เป็นทางสาย ตรงข้ามกับชีวิตที่ดีงามเป็นอิสระของตัวพระองค์

แล้วในแง่ที่เกี่ยวกับผู้อื่น หรือในทางสังคม การเกี่ยวข้อง แม้แต่แตะต้องสิ่งเหล่านี้ ซึ่งเป็นที่อยากได้ใฝ่ปรารถนาของคน อื่นๆ จนถึงคิดจะครอบครองเอาไว้ แค่ว่าใครจับต้อง ก็เริ่มมี คนอื่นจับจ้องมองดู มีการหวาดระแวง การคิดห่วงแหนแย่งชิง จนถึงเป็นภัยอันตราย ซึ่งก็คือเป็นทางสายตรงข้ามกับชีวิตที่ดี งามเป็นอิสระของตัวพระองค์เองอีกเช่นเดียวกัน

พระวินัยจึงเท่ากับมาช่วยตัดความเกี่ยวข้อ ช่วยป้องกัน ปัญหาออกไปตั้งแต่ต้น

มิใช่ว่าชาวบ้านเท่านั้นที่บางคนเข้าใจผิดไปว่า การที่พระ ไม่แตะต้องตัวสตรี ไม่ให้สตรีจับต้องตัวพระ เป็นเพราะพระ รังเกียจผู้หญิง แม้แต่พระองค์ก็มีบางรูปที่เข้าใจผิดไปว่าตน จะต้องรังเกียจไม่ถูกต้องตัวสตรี นี่ก็เป็นเรื่องของการขาด ความรู้ความเข้าใจ

บางทีก็มีการพูดอย่างผู้ใหญ่ว่าเป็นผู้หญิงอย่าไป จับไปต้องตัวพระ จะเป็นบาป นี่เป็นการพูดแบบรวบรัดเอาผล คือจะไม่ให้มีการจับต้อง แต่ไม่ได้เหตุผล แล้วพูดกันไปพูดกัน มา ตัวความรู้ที่เป็นเหตุผลนั้นก็หายไปจริงๆ คนก็พูดด้วยสักว่า ยึดถือไปโดยไม่มีความรู้

ที่จริงนั้น ว่าตามหลัก ถ้าผู้หญิงไปถูกต้องตัวพระ ไม่ใช่ ผู้หญิงหรอกที่将有ความผิด หรือจะเป็นบาป แต่พระนั้นแหละ ที่อาจจะผิดคือผิดวินัย และก็จะเป็นบาปได้ด้วย

ถ้าผู้หญิงจะบาป ก็เพราะมีเจตนาไม่ดี คิดมุ่งร้ายที่จะ แกล้งให้พระทำผิดพระวินัย

แต่ในเวลาเดียวกัน เมื่อพระถูกผู้หญิงจับต้องเนื้อตัว ไม่ ว่าเธอจะแกล้งหรือไม่ได้แกล้งก็ตาม พระก็ไม่จำเป็นต้องผิด วินัย ไม่จำเป็นต้องบาป เพราะวินัยนั้นแหละช่วยรักษาพระไว้ คือ เมื่อพระถูกผู้หญิงจับต้องเนื้อตัว ถ้าพระไม่เป็นใจพลอย ห้วนใจไปตามไป นิ่งเฉยสงบได้ ไม่ได้พยายามรับผัสสะ พระก็ไม่ผิดวินัย ไม่ต้องอาบัติ

ท่านยกตัวอย่างว่า มีสตรีเข้ามาจะจับไห้วที่เท้าของพระๆ ห้ามไม่อยู่ ก็ควรเอาอะไรคลุมเท้า หรือไม่ก็นั่งสงบ อย่างนี้พระก็ไม่ผิด ไม่ต้องอาบัติ (ไม่ทำความผิดละเมิดวินัย) [ดู วินย.ป.๒/๓๙]

ทีนี้ ถ้าผู้หญิงรู้เข้าใจวินัยของพระดีแล้ว ก็กลับช่วยพระให้รักษาวินัยได้ด้วย เช่น แพทย์และพยาบาลทำการรักษาพยาบาล โดยช่วยระวังช่วยปิดทางไม่ให้พระทำผิดวินัย อย่างนี้ก็กลับเป็นบุญ เพราะมีน้ำใจเอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อตัวพระ และช่วยรักษาวินัยของสงฆ์ กลายเป็นเรื่องที่ดีทั้งทางจิตใจ และเป็นความงามละเมียดละไมของสังคม

ขอให้นึกถึงเหตุการณ์ในพุทธประวัติ เมื่อพระพุทธรเจ้าเสด็จไปพระนครกบิลพัสดุ์ครั้งแรก หลังจากเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกไปผนวช ๖ ปี พอพระองค์เสด็จเข้าไปในพระราชวัง พระนางยโสธราเทวีโผเข้ามาชบพระพักตร์ที่พระบาท พระพุทธรเจ้าก็ประทับยืนนั่งสงบด้วยพระเมตตา มิได้ทรงชักพระบาทหนี หรือทรงแสดงอาการอะไรให้กระทบกระเทือนพระทัย นี่คือเรื่องของพระคุณธรรมและพระปรีชาญาณที่ทรงรู้เข้าใจ

ควรคิดนึกมุ่งไปในทางที่จะเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน มีน้ำใจช่วยกันระแวดระวังทำความดีงามรักษาธรรมรักษาวินัย ไม่ใช่คิดไปในทางที่จะรังเกียจจริงอนกัน ท่านให้รังเกียจบาป รังเกียจกรรมชั่ว แต่มิใช่มีแว้งไปทางที่จะรังเกียจตัวคน การรังเกียจนั้นอาจกลายเป็นอาการอย่างหนึ่งของโทสะ ซึ่งเป็นบาป ควรมุ่งไปในทางของการเอื้อเพื่อเกื้อกูลเมตตาการุณย์แก่กัน

ในทางปฏิบัติ ก็อย่างที่ว่าข้างต้น จะให้ได้ผล จะหวังให้เป็นเรื่องของตัวเองบุคคล แล้วแต่ใครพอใจคิดได้ก็ทำ ย่อมเป็นไปได้ยาก (ก็จะได้แค่อย่างที่เป็นกันอยู่นี้แหละ)

แต่ควรให้เป็นการจัดการดำเนินการของโรงพยาบาลหรือองค์กรนั้นๆ หรือของรัฐบาลที่ทันปัญหา ที่จะจัดตั้งวางระเบียบข้อกำหนด หรือวิธีปฏิบัติขึ้นมา วางเป็นหลักทั่วไป หรือบอกข้อปฏิบัติที่สำคัญ รวมทั้งจัดแจงในเรื่องสถานที่ให้ชัดเจน พร้อมทั้งมีการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่บุคลากรของตน (จัดในเชิงเป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยของตนเอง และเพื่อความมุ่งหมายที่จะทำให้เป็นโรงพยาบาล เป็นสถานพยาบาล ที่เป็นแบบอย่างของสังคมไทย)

เวลานี้ สังคมไทยได้มีความแปลกแยกกับตัวเองมามากแล้ว ถ้ากิจการรักษาพยาบาลจัดการเรื่องนี้ ก็จะเป็นการช่วยแก้ปัญหาสังคมแปลกแยกกับตัวเองนี้ไปด้วย

เท่าที่เขียนมานี้ เป็นการตอบคำถามของคุณหมอมะ ๒ ข้อแรก คือ

๑) ก. ผู้ให้บริการในการรักษาหรือพยาบาลพระอาพาธด้วยความตั้งใจจริง (มีอิทธิบาท ๔) ที่จะปฏิบัติต่อท่านอย่างถูกต้องตามพระธรรมวินัย ผู้ให้บริการแบบนี้จะได้านิสงส์อย่างไร?

ตรงข้ามกับผู้ละเลยพระธรรมวินัย ให้การรักษาพยาบาลแบบสุกเอา เผากิน พวกนี้จะเป็นบาปหรือต้องรับกรรมอย่างไร?

๑) ข. ฝ่ายพระอาพาธ ที่มีความแน่วแน่ต่อพระวินัย หนักแน่น มั่นคง กล้าที่จะขอร้อง และแนะนำผู้ให้บริการ หรือปฏิเสธการกระทำที่ผิดพระวินัย จะได้อานิสงส์อะไรบ้าง? ตรงข้ามกับพระอิกกลุ่มที่ละเลย (อุเบกขา ปราศจากปัญญา) จะถูกกระทำอย่างไรก็ได้ ไม่พยายามจะอธิบาย และขอร้องให้ผู้ปฏิบัติงานเข้าใจในพระธรรมวินัย

- สำหรับพระที่มีความรู้ในพระธรรมวินัย แต่ละเลยไม่แนะนำ

- กับพระที่ไม่มีความรู้ในพระธรรมวินัย (แต่เป็นสิ่งที่ต้องการรู้)

จะเกิดอับติผลต่างกันอย่างไร?

ที่เขียนตอบมานี้ มิใช่เป็นการตอบตรงตามคำถามแต่ละข้อ แต่เป็นการตอบรวมๆ คลุมๆ เพราะปัญหาเป็นเรื่องใหญ่กว้างที่ซ่อนคำถามไว้อีกมากมาย

เมื่อพูดตามหลัก เรื่องที่เป็นบาปทั้งหลาย ก็มาจากอกุศลมูล คือต้นตอของอกุศล ๓ อย่าง คือ โลภะ โทสะ และโมหะ และใน ๓ อย่างนั้น โมหะคือความไม่รู้ไม่เข้าใจนั้นแหละ เป็นที่มาของโลภะ และโทสะด้วย คือการขาดความรู้ความเข้าใจ ซึ่งก็คือรวมทั้งความเข้าใจผิดและความรู้ที่ผิดเพี้ยนไม่จริงแท้ด้วย เป็นบาปตัวใหญ่ที่ก่อปัญหาไปทั่ว

ที่พูดตรงนี้ก็เป็นการตอบคำถามข้อที่ ๓) ไปด้วย คือ ข้อที่ถามว่า

๓) ปัญหาจากพระที่สร้างความลำบากใจให้ผู้ถวายการรักษาพยาบาลข้อหนึ่งคือ การกระทำอย่างเดียวกัน พระรูปหนึ่งว่า "ทำได้ อนุญาต" ให้ทำ แต่อีกรูปว่า "ไม่ได้" คำถามคือ พระวินัยของพระไม่เหมือนกันหรือ? (เฉพาะในเถรวาทด้วยกัน) หรือพระวินัยต่างกันไปตามนิกาย ธรรมยุต/มหานิกาย? หรือพระวินัยต่างกันไปตามท้องถิ่น ที่ตั้งวัด?

พระวินัยนั้นเป็นหลักอย่างหนึ่งอย่างเดียวกัน แต่อย่างที่ว่าแล้วแต่ต้น ปัญหาอยู่ที่พระและโยม ไม่ใช่แค่รู้กับไม่รู้ แต่รู้แค่ไหน

บ้างก็รู้แค่ถือตามฟังตามกันมา บ้างก็รู้แค่ถนนใหญ่แตกไปแยกไปชอยไม่ได้ บ้างก็รู้แบบตื้อๆ มีแง่มุมลึกละเอียดลงไป ก็ไม่รู้ต้นแหล่งของวินัยข้อนั้นๆ ที่จะไปสืบค้นตรวจสอบให้แยกแยะได้

จึงไม่ใช่เรื่องที่จะมาถือหลักของพระวินัยแค่ตามตัวพระตัวโยมแต่ละบุคคล จึงมีพระไตรปิฎก พร้อมด้วยคัมภีร์ประกอบอีกมากมายไว้ให้ตรวจสอบ ตอบปัญหา และวินิจฉัยนั้นในแง่หลัก

นอกจากนั้น ในทางปฏิบัติก็ต่างกันไปได้อีก เช่น ในข้อวินัย (เรียกว่าสิกขาบท) บางข้อ พระบางองค์ก็บอกยุติสำหรับตัวเองว่าฉันถือเอาแค่ว่าว่างๆ คลุมๆ แค่นี้ หรือตัดปัญหาเอาแค่นี้ละ ไม่ลงไปในรายละเอียดมากกว่านี้แล้ว ก็ให้รู้ว่าท่านองค์นั้นถือเอาแค่นั้น

ดังนั้น จึงได้บอกว่าไม่ควรไปถือหลักของพระวินัยแค่ตามตัวพระตัวโยมแต่ละบุคคล ซึ่งก็จะได้แค่อย่างที่เป็นกันอยู่ “แต่ควรให้เป็นการจัดการดำเนินการของโรงพยาบาลหรือองค์กรนั้นๆ หรือของรัฐบาลที่ทันปัญหา” ที่จะมาพูดจากตกลงกันจัดตั้งวางระเบียบกว้างๆ หรือวิธีปฏิบัติต่างๆ ไป และจัดที่จัดทางขึ้นมา สำหรับกิจการงานของตน และในเวลาที่เกิดความสงสัย ก็มีหลักที่จะตรวจสอบตอบปัญหาได้แจ่มใสชัดเจน ไม่ใช่อยู่กันแบบบอกคลุมๆ ว่าเครือๆ หรือตอบไฮๆ ฮากๆ

สำหรับคำถามข้อนี้ คิดว่าขอตอบไว้เพียงนี้ก่อน

ถามถึงประสบการณ์เฉพาะตัว

ยังเหลืออีกข้อหนึ่ง คือ ข้อที่ ๒) ว่าดังนี้

๒) จากประสบการณ์เฉพาะตัวท่านที่ผ่านการอาพาธ ต้องเข้ารับการรักษาพยาบาลในโรงพยาบาล ท่านพบปัญหาอะไรบ้าง และท่านจะเมตตาให้คำแนะนำทางแก้ปัญหานั้นอย่างไร?

เนื่องจากเป็นบุคคลซึ่งโรคมะเร็งตั้งแต่เกิดใหม่ๆ อาตมาจึงได้เข้าโรงพยาบาลมาเรื่อยๆ รวมแล้วมีชีวิตรอดอยู่ในโรงพยาบาลนับเป็นปีๆ และเนื่องจากอาพาธอยู่เป็นปกติ เมื่อเข้ารับการรักษา ก็ไม่ค่อยนึกคิดอะไรเกี่ยวกับบำบัดการรักษานั้น เช่นจะผ่าตัด ก็เหมือนกับเชื้อมือคุณหมอเสร็จไปที่เดียวเลยว่าเดี๋ยวก็ผ่านไป เมื่อถึงเวลาผ่า ก็ผ่าไป

อีกอย่างหนึ่งอาตมาก็มีงานหนังสือของพระประจำติดตัวอยู่ ดังนั้น เมื่อท่านว่าให้ไปรับการผ่าตัดวันนั้น ก็ไปตามนัด ก็เอางานหนังสือไปทำตามปกติจนถึงคืนก่อนเวลาผ่าตัด จึงไม่มีเรื่องอะไรจะคิดนึกหรือติดมาพูดเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล เพราะเมื่อฟื้นขึ้นมา พอทำหนังสือไหว ก็ทำต่อไป

เป็นอันว่าโดยทั่วไป แทบไม่มีอะไรจะพูดเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล นอกจากในเรื่องของตัวโรคที่ไปให้คุณหมอแก้ไข เท่าที่ผ่านมา โรคเฉียบพลันสำคัญๆ คุณหมอเมืองไทยก็จัดการเช่นผ่าตัดให้ลุล่วงไปได้อย่างดี ส่วนโรคที่เรื้อรัง และความเสื่อมเสียหายของร่างกายจากโรคเก่าก่อนแสนนาน ก็ต้องยอมรับที่จะหาทางแก้ไขกันไปในระยะยาว

แต่ก็พยายามหลีกเลี่ยง ถ้าไม่จำเป็น ก็ไม่อยากจะเข้านอนในโรงพยาบาล เพราะไม่เป็นการดำเนินชีวิตตามปกติ และทำให้ต้องยอมเสียหรือลดการทำหนังสือธรรมที่แข่งกับเวลาอยู่ตลอดเวลา

เมื่อเข้าไปนอนพักในโรงพยาบาล ก็เป็นธรรมดาที่จะต้องพบปะเกี่ยวข้องกับสื่อสารเจรจาเป็นต้น กับบุคลากรของโรงพยาบาล เช่น คุณหมอและพยาบาล ซึ่งมีจำนวนมาก ในต่างโอกาสต่างวาระ ซึ่งก็มีนิสัยมีอัธยาศัยต่างๆ กันไปมากมายหลายท่านก็ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลอย่างเอาใจใส่จริงจังมาโดยตลอด

สำหรับพยาบาล ซึ่งมีจำนวนมาก ก็มาเกี่ยวข้องในงานตามหน้าที่ ตามที่ได้เห็น ก็มองไปในแง่ที่น่าเห็นใจว่า พยาบาลมีงานทั้งหนักทั้งยุ่งทั้งจุกจิกมากมาย ต้องดูแลคนเจ็บใช้มากหลาย บางรายก็หนักมาก ไม่ควรรบกวนเพิ่มภาระแก่เขาดังนั้น เมื่อต้องไปนอนพักในโรงพยาบาล ตามปกติ อาตมาจึงอยู่แค่ตามที่เขาจัดให้มีให้ ไม่ต้องการเรียกร้องอะไรทั้งนั้น

ถ้าเทียบเรื่องนี้ในเมืองไทยกับไปในต่างประเทศ เมื่อไปรับการตรวจรักษาในเมืองไทย ก็ยังเบาใจกว่า

อาตมามีบ้างต้องไปที่สถานตรวจรักษาในต่างประเทศ ก็จึงได้ตัวอย่างมาแล้ว เช่น คุณหมอนำไปเข้ารับการตรวจเส้นเลือดที่ผิดปกติในสมอง ที่โรงพยาบาลในอเมริกา ขณะที่จะใช้เครื่องมือขนาดใหญ่ตรวจ โดยไม่ทันรู้ จู่ๆ เจ้าหน้าที่เทคนิคผู้หญิงก็เข้ามาจับศีรษะหันไปตามวิธีของเขา

ที่ทำอย่างนั้น เขาไม่ได้มีเจตนาร้ายอะไรเลย เขาจะช่วยด้วยซ้ำ แต่ในด้านวินัยของพระ เขาไม่รู้ ก็ไม่ต้องไปติเตียนเขา แต่ในด้านของเรา ในกรณีอย่างนี้ วินัยก็มีหลักไว้ให้พระรักษาตัวได้

ถ้าพระไปเจออย่างนี้ในเมืองไทย ก็อาจจะนึกเหมือนว่า ได้ไปรับการตรวจหรือบำบัดรักษาในต่างประเทศ โดยไม่ต้องเดินทางไกล

อีกเรื่องหนึ่ง เผลอข้ามไป เกือบลืม คือ ดังที่ได้เล่าข้างต้น เนื่องจากความขี้โรค ต้องเข้านอนในโรงพยาบาลอยู่เรื่อย

อาตมามีข้อติดตันอยู่อย่างหนึ่ง คือในห้องคนไข้ เพียงคนไข้มีที่นอนเป็นฟูกเป็นเบาะใหญ่ ที่นี้ ตามวินัยของพระไม่ให้นอนบนที่นอนสูงใหญ่ข้างในยัดนุ่นสำลี อาตมาคิดหาทางว่าทำอย่างไรจะเปลี่ยนที่นอนได้ โดยเอาฟูกเอาเบาะออกไป แล้วเอาแผ่นไม้มาปูแทน

ในระยะเวลาที่นายแพทย์พีชชายทำกิจการโรงพยาบาล อาตมาต้องเข้าไปนอนพักนานๆ บ่อยๆ เมื่อได้โอกาส ก็ขอเอาแผ่นไม้มาปูแทนฟูก และจำคลับคล้ายคลับคลาว่าเคยได้ทำอย่างนี้ที่โรงพยาบาลอื่นสักแห่งหนึ่งด้วย แต่นานมากแล้วจำไม่ชัด

เรื่องนี้รู้อยู่ว่าเป็นไปได้ยาก เพราะอยู่ในระบบการรักษายาบาล ซึ่งในหลายโรคหลายกรณี ต้องมีการจัดปรับท่าและอิริยาบถเพื่อประโยชน์ของตัวคนไข้เองบ้าง เพื่อสะดวกต่อปฏิบัติการของผู้ทำงานรักษายาบาลบ้าง แต่ก็ได้เคยเขียนฝากไว้แก่โรงพยาบาลที่เฉพาะสำหรับพระสงฆ์ เมื่อจะคิดประดิษฐ์ปรับเปลี่ยนเตียงพระอาพาธขึ้นมาได้เป็นพิเศษที่เข้ากับวินัยของพระ

สำหรับคำแนะนำในเรื่องการดูแลรักษายาบาลปฏิบัติต่อพระ ก็ไม่มีอะไรเพิ่มอีก แต่พูดได้กว้างๆ อย่างที่ว่ามาแล้ว คือ ทั้งฝ่ายพระ และฝ่ายโยม ควรอยู่กันและปฏิบัติต่อกันโดยมีความรู้ความเข้าใจ และมีน้ำใจอ่อนโยนเอื้อเพื่อเกื้อกูล

พระก็ควรมีความรู้เข้าใจพระวินัยให้ชัดลึกหน่อย กับทั้งรู้จักสอบถามคั่นคว้าหาความรู้ยิ่งขึ้นไป และเข้าใจเห็นใจการที่ทางฝ่ายโยมต้องมีภาระ

ทางฝ่ายโยมรู้เข้าใจพระวินัยแค่หลักพื้นฐานทั่วๆ ไป ก็พอ และก็เอาใจใส่ที่จะเรียนสดับบ้าง

สำคัญที่ตัวองค์กร หรือกิจการนั้นๆ เอง ควรมีหลักกลางบอกไว้ ในการสื่อสารสัมพันธ์ปฏิบัติต่อพระ

ทางฝ่ายโยมไม่ควรอยู่กับความรู้สึกจำใจว่าเราต้องทำ ต้องไม่ทำอย่างนั้นอย่างนี้ แต่ควรคิดว่าเราได้โอกาสช่วยพระให้ท่านรักษาวินัยไว้ได้ เราจะช่วยท่านให้ไม่ต้องผิดวินัย คือเราได้ช่วยรักษาพระพุทธศาสนาด้วย

ด้วยการปฏิบัติอย่างนี้ ความมีน้ำใจอ่อนโยนเอื้อเพื่อเกื้อกูล ก็จะเป็นส่วนที่เด่นออกมา เป็นทั้งสุขภาพจิตใจของบุคคล และเป็นสุขภาวะของสังคม

วิธีปฏิบัติต่อพระอาพาธ*

(การดูแลรักษาพระภิกษุในยามเจ็บไข้)

ประเทศไทยมีพระสงฆ์มากมาย ตามสถิติของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๓๑ ธ.ค. ๒๕๕๗ ว่ามีพระภิกษุ ๒๙๐,๐๑๕ รูป และสามเณร ๕๘,๔๑๘ รูป ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทยก็นับถือพระพุทธศาสนา คือเป็นพุทธศาสนิกชน

คนที่อยู่ร่วมกัน ก็ต้องเรียนรู้เข้าใจกัน เพื่อจะได้ปฏิบัติต่อกันได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เป็นที่สบายใจต่อกัน

เมื่อมีพระสงฆ์จำนวนมากมาย่อยู่ร่วมในสังคมไทย คนไทยเฉพะอย่างยิ่งพุทธศาสนิกชน ก็ควรรู้เข้าใจและปฏิบัติต่อพระสงฆ์ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

มีฉะนั้นก็จะเป็นเหมือนคนที่แปลกหน้ากัน หรือเหมือนเจอบุคคลต่างต่างถิ่น ต่างชาติ ที่บางคนต้องเดินหนี เพราะเกิดความอึดอัด ไม่สะดวกใจ กลัวว่าจะพูดจาโต้ถามปฏิบัติตัวอย่างไร ทำอะไรๆ ไม่ถูก แม้ว่าในใจจะปรารถนาดีอยากจะช่วยเหลือบอกกล่าวแนะนำอะไร ก็ติดขัด ทำให้เสียประโยชน์ จึงควรศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจที่จะปฏิบัติต่อพระสงฆ์ได้อย่างโล่งเบาสบายใจ

* ข้อเขียนเมื่อ ๒๐ ก.ย. ๒๕๕๘ ลงพิมพ์เป็นบทที่ ๑ ในหนังสือของโรงพยาบาลสงฆ์ ชื่อว่า การดูแลพระภิกษุอาพาธในโรงพยาบาล

ยิ่งเมื่อมีพระสงฆ์เจ็บไข้ได้ป่วย ญาติโยมบุคคลากรทาง การแพทย์จะต้องดูแลรักษาพยาบาลอย่างใกล้ชิด ก็ควรรู้เข้าใจวิธี ปฏิบัติต่างๆ ให้ชัดเจน คุ่นชินและคล่องใจ จะได้ดูแล รักษาพยาบาลได้อย่างสะดวกสบายใจ พระสงฆ์ที่เจ็บไข้ก็อุ่นใจ เบาใจ ช่วยให้การบำบัดรักษาได้ผลเต็มที่

๑. ความเข้าใจเบื้องต้น

พระสงฆ์ที่เจ็บไข้ได้ป่วยนั้น ในภาษาเก่าเรียกกันมาว่า “ภิกษุไข้” แต่เรียกให้เป็นทางการมากขึ้นว่า “ภิกษุอาพาธ” หรือ เรียกง่ายๆ ว่า “พระอาพาธ”

การดูแลรักษาพยาบาลพระอาพาธนั้น มีหลักให้ยึดถือกันว่าเป็นบุญใหญ่ เป็นการทำความดีอย่างสำคัญ ที่ทำให้ผู้ดูแลรักษา พยาบาลพระอาพาธควรจะเอิบอิมปลาดปลั่งใจ เหมือนกับว่าได้ อุปัฏฐากพระองค์พระพุทธเจ้า ตามพุทธพจน์ว่า (วินย. ๕/๑๖๖/๒๒๗)

โย ภิกขเว มํ อุปัฏฐเหยย, โส คิลานํ อุปัฏฐเหยย

ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดจะอุปัฏฐากเรา ผู้นั้นพึงพยาบาลภิกษุอาพาธ
(แปลตามตัวแท้ๆ ว่า: ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดจะอุปัฏฐากเรา ผู้นั้นพึง
พยาบาลผู้เจ็บไข้)

ถึงตอนนี้ก็มีคำถามว่า เมื่อมีพระภิกษุเข้ารับการรักษาใน โรงพยาบาล บุคคลากรทางการแพทย์จะปฏิบัติต่อภิกษุอาพาธ อย่างไร?

ตอบว่า ก็ต้องรู้ข้อปฏิบัติของพระสงฆ์ คือรู้วินัยของพระภิกษุ ที่มี ๒ ด้าน คือ ข้อห้าม และข้อปฏิบัติ ซึ่งมีมากมาย

ในที่นี้จะยกมาเฉพาะส่วนที่ญาติโยมมีส่วนเกี่ยวข้อง พอเป็นแนวทางให้ญาติโยมบุคลากรทางการแพทย์ สามารถปฏิบัติต่อพระอาพาธได้อย่างปลอดภัยโปร่งโล่งเบาสบายใจ และช่วยให้การบำบัดรักษาได้ดี

แต่ก่อนอื่น เบื้องแรกทีเดียว พึงตั้งจิตวางใจให้สมำเสมอต่อพระอาพาธทุกรูป ในฐานะที่เป็นพระภิกษุรูปหนึ่ง เป็นเหมือนตัวแทนของพระสงฆ์ทั่วไป ไม่แบ่งแยกกว่าเป็นผู้ต่ำต้อยด้อยฐานะเป็นต้น แต่นั่นคือภิกษุอาพาธ ที่รวมอยู่ในพุทธพจน์ข้างต้น ซึ่งได้ตรัสมอบไว้ว่า ใครพยาบาลภิกษุอาพาธ ก็ถือว่าได้อุปัฏฐากองค์พระผู้มีพระภาคเจ้า

เมื่อถือตามหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ว่า คุณหัสถ์พึงเกื้อกูลพระสงฆ์ โดยที่ว่า จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยเมตตา จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา

พึงปฏิบัติต่อพระอาพาธด้วยกิริยา วาจา ที่สุภาพ อ่อนโยน และด้วยปฏิบัติกรทุกอย่างที่แสดงถึงความเคารพต่อพระสงฆ์ ที่พระภิกษุรูปนั้นเป็นตัวแทนอยู่ คือมิใช่เป็นการกระทำหรือการแสดงออกต่อพระภิกษุรูปนั้นๆ เฉพาะส่วนตัวเท่านั้น แต่ทำหรือแสดงในฐานะที่พระภิกษุรูปนั้นเป็นภาพที่ปรากฏของพระสงฆ์ส่วนรวม

๒. การสื่อสารสัมพันธ์ปฏิบัติต่อพระภิกษุ

คำพูดกับพระภิกษุ

โดยทั่วไป คำที่ใช้พูดกับพระก็ไม่แตกต่างกับที่ใช้กันอยู่ทั่วไป ผู้ชายก็เรียกตัวเองว่า “ผม” ผู้หญิงก็ว่า “ดิฉัน” แต่คำที่ใช้อาจแตกต่างกันไปตามภาษาของท้องถิ่น

ส่วนคำเรียกพระ ถ้าไม่ทราบอะไรมาก ก็ใช้คำกว้างๆ เช่นว่า “พระคุณเจ้า” “พระคุณท่าน” หรือ “ท่าน” หรือเรียกให้เหมาะกับวัยของท่านว่า “หลวงพี่” “หลวงพ่อ” “หลวงปู่” หรือถ้าทราบลึกลงไปว่าท่านมีสมณศักดิ์ จะใช้คำว่า “ท่านพระครู” “ท่านเจ้าคุณ” เป็นต้น ก็ได้ (พระที่มีสมณศักดิ์หลายท่านก็พอใจให้เรียกท่านง่ายๆ อย่างเป็นกันเอง สบายๆ ว่า หลวงพ่อ หลวงปู่ หลวงตา ฯลฯ) หรือเรียกตามภาษาของท้องถิ่นนั้นๆ

ส่วนทางฝ่ายพระ ตามปกติ ท่านใช้สรรพนามเรียกตนเองว่า “อาตมา” และใช้คำตอบรับ หรือเริ่มเรื่องว่า “เจริญพร” ซึ่งก็ตรงกับ ครี๊บบ หรือ จ๊ะ นั้นเอง

นอกจากนี้ คำสามัญสำหรับพระที่ใช้บ่อย คือ รับประทาน อาหาร ใช้คำว่า “ฉัน” และนอน มักใช้คำว่า “จำวัด”

งานหัตถการทางแพทย์

พระภิกษุต้องรักษาพระวินัย ต้องปฏิบัติตามวินัยของพระสงฆ์ และวินัยบางข้อก็เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับญาติโยมคฤหัสถ์

เมื่อมีวินัยของพระเกี่ยวข้อมาถึงตน ญาติโยมคฤหัสถ์ควรมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเกื้อกูลที่จะช่วยให้พระสงฆ์ปฏิบัติได้ถูกต้องตามพระวินัยนั้น โดยถือตามหลักที่พระพุทธรเจ้าตรัสสอนไว้ว่า คฤหัสถ์พึงเกื้อกูลพระสงฆ์ ด้วยการที่ว่า จะทำอะไรก็ทำด้วยเมตตา จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา

ดังนั้น เมื่อมีข้อที่พระจะต้องปฏิบัติตามพระวินัยเกี่ยวข้อมาถึงตน ก็ควรมีเมตตาช่วยให้ท่านรักษาวินัยนั้นไว้ได้ด้วยดี อย่างน้อยไม่ควรแก้งให้ท่านต้องอึดอัดลำบากใจ

การปฏิบัติอย่างหนึ่งที่บุคลากรทางแพทย์ควรเข้าใจและมีน้ำใจในการปฏิบัติต่อพระอาพาธ คือในงานหัตถการทางแพทย์

ในวินัยของพระภิกษุ มีข้อบัญญัติว่า ภิกษุมีจิตกำหนดจับต้องกายหญิง ต้องอาบัติ เป็นความผิดขั้นร้ายแรง

จริงอยู่ ถึงแม้พระภิกษุจะมีไข้เป็นฝ่ายจับต้องสตรี แต่เมื่อสตรีมาจับต้องกายของพระภิกษุ ถ้าพระภิกษุมีจิตยินดีพยายามรับสัมผัส ก็ไม่พ้นต้องอาบัติ คือมีความผิดที่ว่ำนั้น

เรื่องนี้ ในการทำหัตถการทางแพทย์ เมื่อแพทย์หรือพยาบาลหญิงมาจับต้องกายของพระภิกษุ ถึงแม้ถ้าท่านจะไม่ได้ยินคืออะไร แต่ก็เป็นไปได้มาก ที่จะเป็นเหตุให้ท่านอึดอัด ลำบากใจ หรือต้องระวังตัวระวังใจโดยไม่จำเป็น (และท่านก็ไม่ต้องการให้ตัวท่านเป็นตัวอย่าง^๑ที่พระภิกษุบางรูปจะนำไปเป็นข้ออ้างในการที่จะประพฤติด้อยหย่อน)

ย่ำว่า การที่สตรีจำเป็นต้องกายของพระภิกษุ สตรีไม่ได้มีความผิด ไม่เป็นบาปอะไร (นอกจากทำโดยมีเจตนาแกล้งจะให้พระผิดวินัย หรืออย่างน้อยคิดจะแกล้งทำให้พระอึดอัดลำบากใจ) แต่พระภิกษุมีโอกาสที่จะผิดวินัยได้ง่าย หรืออย่างน้อยก็มักทำให้ท่านอึดอัดลำบากใจดังที่ว่าแล้ว

ดังนั้น ถ้าเป็นไปได้ บุคลากรทางแพทย์ควรมีน้ำใจเมตตาช่วยเหลือหนุนให้พระภิกษุวินัยของท่านไว้โดยสะดวกสบายใจ (สตรีที่ไม่มีใจเอื้อเพื่อมาจับต้องกายพระภิกษุ ก็ทำนองเดียวกับบุรุษที่จับต้องกายของภิกษุณี ซึ่งอาจทำให้เธอต้องอับติมีความผิดอย่างร้ายแรงถึงที่สุดได้)

ด้วยเหตุผลตามวินัยบัญญัตินี้ ในการรักษาพยาบาล ถ้าเป็นไปได้ หรือถ้าจะให้ดี ทางโรงพยาบาลหรือสถานบำบัดรักษาควรแสดงน้ำใจเมตตาเอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อพระสงฆ์ โดยจัดให้แพทย์พยาบาลหรือเจ้าหน้าที่ผู้ชาญดูแลหรือทำหัตถการทางการแพทย์จะได้เหมาะสมและช่วยพระภิกษุให้สะดวกสบายใจในการรักษาพระวินัย

แต่ในบางครั้งบางเหตุการณ์ ถ้ามีกรณีที่จะต้องให้แพทย์พยาบาลหญิงหรือเจ้าหน้าที่ผู้หญิงทำหัตถการ ก็พึงปฏิบัติด้วยน้ำใจเมตตาให้เรียบร้อยงดงาม โดยหลีกเลี่ยงการสัมผัสกายพระภิกษุโดยตรง ด้วยการสวมใส่ถุงมือก่อนทำหัตถการ เป็นต้น

การพักอาศัยและปฏิบัติงานในที่โล่งๆโล่งตา

มีวินัยบัญญัติห้ามมิให้พระภิกษุอยู่ในที่ลับหู และ/หรือลับตา กับผู้หญิง สองต่อสอง ดังนั้น เพื่อช่วยพระภิกษุให้รักษาวินัยข้อนี้ ในสถานที่หรือห้อง เช่น ห้องตรวจผู้ป่วย ห้องพักรักษาผู้ป่วย เป็นต้น ที่มีติดชิด ปราศจากผู้อื่น ที่คนอื่นไม่สามารถเห็นหรือได้ยิน

ถ้าญาติโยมผู้หญิงเข้ามาเยี่ยม หรือแพทย์พยาบาลหญิง หรือเจ้าหน้าที่ผู้หญิงปฏิบัติงาน ต้องมีผู้ชายอยู่ในห้องนั้นด้วย จะเป็นพระผู้ดูแล โยมลูกศิษย์พระ หรือเจ้าหน้าที่ผู้ชาย อย่างน้อยคนหนึ่ง

๓. เครื่องนอน และเครื่องนุ่งห่ม ของพระอาพาธ

พระสงฆ์มีวินัยที่บัญญัติไว้เกี่ยวกับเรื่องปัจจัยสี่ ที่จะให้เป็นอยู่ง่าย ไม่บ่ารุงบ่าเรอหรือปรนเปรอ แต่ให้เพียงพอเป็นเครื่องอาศัยในการบำเพ็ญกิจหน้าที่ จะได้มุ่งไปในการศึกษาปฏิบัติของตนได้อย่างเต็มที่ ในเรื่องนี้ พระอาพาธก็ย่อมปรารถนาจะประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง

ที่นั้งที่นอนของพระ

ในเรื่องที่นั้งที่นอน มีวินัยบัญญัติห้ามภิกษุมิให้ทำเตียง หรือตั้งกัณฑ์ ยัดหนุน/สำลี และแม้แต่เตียงตั้งยัดหนุน/สำลี ที่ชาวบ้านทำ ก็มีให้ไปนั้งนอน สำหรับนั้งยังพอยกเว้นให้ แต่มิให้นอน

ในโรงพยาบาลและสถานบำบัดรักษานั้น ย่อมเป็นปกติทั่วไปว่า ได้จัดเตียงคนไข้ที่เป็นเบาเป็นฟูก ซึ่งยัดหนุน/สำลี หรือไม่ก็เป็นวัสดุจำพวกที่อ่อนนุ่มคล้ายอย่างหนุน/สำลี

เมื่อพระสงฆ์เข้ารับการบำบัดรักษาในโรงพยาบาลและสถานบำบัดรักษา ก็ปรารถนาจะปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระวินัย แต่ถ้าจะให้เป็นอย่างที่ตนต้องการ ก็อาจจะทำให้เกิดความวุ่นวายยากลำบากแก่ทางโรงพยาบาลหรือสถานบำบัดรักษานั้น

ไม่ใช่แค่ยุ่งยากในการจัด บางทีก็ขัดกับกลไกที่เขาทำไว้ให้เหมาะกับการดูแลรักษา ไม่เข้ากับงานรักษาพยาบาล ทั้งไม่ดีต่อตัวผู้ป่วยเองด้วย

จึงน่าจะช่วยกันพิจารณาว่า จะมีทางทำได้อย่างไรหรือไม่ ในการที่จะให้การปฏิบัติเป็นไปตามพระวินัยด้วยความเข้าใจพร้อมใจยินดี ไม่เป็นเหตุสร้างความรู้สึกไม่ดีต่อพระสงฆ์ส่วนรวม และในขณะเดียวกันก็ไม่ให้เสียแก่งานการของโรงพยาบาลหรือสถานบำบัดรักษานั้น

ในเรื่องนี้ สำหรับโรงพยาบาลและสถานบำบัดรักษาทั่วไป คงเป็นเรื่องยากลำบาก

แต่ถ้าเป็นโรงพยาบาลหรือสถานบำบัดรักษาสำหรับพระสงฆ์โดยตรงหรือโดยเฉพาะ น่าจะจัดให้เป็นไปได้เหมาะสม ควร โดยไม่ขัดข้องเสียหายต่อปฏิบัติการด้านงานบำบัดรักษา และเมื่อพิจารณาจัดได้ดี ทั้งเหมาะแก่พระสงฆ์ และเข้ากับปฏิบัติการทางแพทย์แล้ว ก็จะได้เป็นแบบอย่างให้โรงพยาบาลและสถานบำบัดรักษาทั่วไปสามารถจัดดำเนินการได้ด้วย

เครื่องนุ่งห่มของพระ

โดยปกติ ในการเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาล ผู้ป่วยต้องเปลี่ยนเครื่องนุ่งห่มจากเสื้อผ้าของตนมาใช้ชุดที่ทางโรงพยาบาลจัดให้ แต่สำหรับพระภิกษุ มีเครื่องนุ่งห่มจำเพาะชัดเจน ที่เรียกว่า จีวรอันมีชุดสามผืน (ไตรจีวร) ซึ่งใช้ในทุกแห่งทุกที่ ไม่ว่าจะไปที่ไหนงานอะไร ก็ใช้ผ้าชุดเดียวกันที่เรียกว่าจีวรนี้ แม้แต่เมื่อเข้าอยู่พักรักษาตัวในโรงพยาบาล ก็นุ่งห่มจีวรนี้อย่างเดียว

ข้อที่ควรพิจารณาเป็นพิเศษ คือ ในกรณีต้องเข้าห้องผ่าตัด หรือทำหัตถการพิเศษที่ต้องเปลี่ยนไปใช้ชุดปลอดเชื้อ เวลานี้ เหมือนว่ามีกรปฏิบัติเฉพาะหน้าในแต่ละกรณีว่า อาจจะให้มีจีวรชิ้นหนึ่งสวมใส่ติดไว้ได้ จนกว่าเสร็จการแล้วจึงนุ่งห่มได้เต็มชุดดังเดิม

ในเรื่องนี้ ถ้ามีการพิจารณาวางวิธีปฏิบัติกว้างๆ ที่จะใช้เป็นหลักได้ร่วมกัน เช่นว่าจะให้ใช้จีวรผืนหนึ่งผืนใดติดไปได้ ให้ชัดเจนลงไปเป็นอย่างเดียวกัน ก็จะช่วยให้เกิดความสะดวกในการปฏิบัติ และมีความปลอดภัยโปร่งโล่งใจได้มาก

๔. ของขบฉัน และเครื่องดื่ม

ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์นั้นผูกพันและพึ่งพาอาศัยชาวบ้าน วินัยของพระที่เกี่ยวกับเรื่องปัจจัยสี่จึงกำหนดให้พระสงฆ์มีความเป็นอยู่ง่าย ไม่บำรุงบำเรอหรือปรนเปรอตนเอง ทำตนให้เป็นผู้ที่เลี้ยงง่าย ไม่เบียดเบียนไม่รบกวนชาวบ้าน บริโภควัตถุแค่ให้เพียงพอเป็นเครื่องอาศัยในการบำเพ็ญกิจหน้าที่ จะได้มุ่งไปในการศึกษาปฏิบัติของตนให้เจริญอกงามในธรรมในปัญญาได้อย่างเต็มที่ และนำธรรมนำปัญญามาให้แก่ประชาชน

ด้วยเหตุนี้ จึงมีข้อบัญญัติที่กำหนดขอบเขตความสัมพันธ์ พฤติกรรม ปริมาณ ประเภทของวัตถุ ตลอดจนกาลเวลาเกี่ยวกับการแสวงหาและการเสพบริโภคปัจจัยสี่ไว้เป็นอันมาก

ภัตตาหาร (ของขบฉัน)

ในบรรดาปัจจัยสี่นั้น อาหารเป็นเรื่องประจำที่เด่นชัด อาหารขบฉันของพระได้มาด้วยการบิณฑบาตเลี้ยงชีพ แต่เมื่ออาหารไม่สามารถออกเดินบิณฑบาตได้ ก็อาศัยอาหารจากญาติโยมที่จัดมาถวายหรือจากเพื่อนพระที่ออกเดินบิณฑบาต

ช่วงเวลาที่รับและขบฉันอาหารของพระภิกษุ คือ ตั้งแต่พระอาทิตย์ขึ้น จนถึงเที่ยงวัน หลังเที่ยงแล้วพระภิกษุรับและฉันได้เพียงน้ำปานะ หรือเกาส์ ๕ (เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย)

โดยทั่วไป พระภิกษุฉันภัตตาหาร ๒ มื้อย่อย คือ เช้า และเพล แต่พระภิกษุบางรูปฉันวันละครั้งเดียว ซึ่งทราบได้โดยอาจจะถามท่าน หรือสังเกต เช่นท่านที่เรียกว่าพระป่า ตามปกติฉันอาหารวันละเพียงครั้งเดียว

ส่วนกำหนดเวลา มื้อย่อยตอนเช้า ตามปกติอยู่ในช่วง ๗ - ๘ น. ส่วนมื้อย่อยตอนเพล ตามปกติคือเวลา ๑๑ น. ดังที่มีประเพณีตีกลองเพล หรือตีระฆังเป็นสัญญาณ แต่ก็ยืดหยุ่นแตกต่างกันไปได้ให้ก่อนเที่ยงวันนั้น

ในโรงพยาบาลทั่วไป มีกำหนดเวลาส่งหรือแจกอาหารที่จัดไว้สำหรับญาติโยมคฤหัสถ์ จึงจัดเป็นเช้า กลางวัน และเย็น

สำหรับช่วงกลางวัน เวลาที่นำอาหารมาส่ง ถ้าเป็นเวลาเที่ยงวัน ก็เลยเวลาฉันอาหารของพระ เมื่อจัดภัตตาหารสำหรับพระอาพาธ จึงควรจัดส่งอาหารมาถวายให้ทันเพล คือ ๑๑ น. ส่วนช่วงเย็น ถ้ามีถวาย ก็จัดเปลี่ยนเป็นจำพวกน้ำปานะ

การบอกรับอาหาร เพื่อนำมาถวายพระ เป็นสิ่งไม่ควร ในพระวินัยบัญญัติว่า ถ้าภิกษุฉันเนื้อสัตว์ โดยได้เห็น ได้ยิน หรือสงสัยว่าเขาฆ่ามาเพื่อถวายตน เป็นอาบัติ คือห้ามฉัน ฉะนั้นเมื่อจะถวาย จึงไม่ต้องบอกว่าจะถวายอาหารอะไร ได้มาอย่างไร เช่น ถ้าบอกว่า ผม/ดิฉันจับมาสดๆ เพื่อถวายพระคุณเจ้าโดยเฉพาะ อย่างนี้พระฉันไม่ได้

ตามปกติ พระภิกษุขออาหารมาเพื่อตนเองฉัน ไม่ได้ เป็นอาบัติ (มีความผิด) แต่ในพระบัญญัติยกเว้นให้ว่า ภิกษุขออาหารมาเพื่อตนเองฉันได้ ไม่เป็นอาบัติ (วินย.๒/๕๑๗/๓๔๑)

การรับประเคน

ดังได้กล่าวแล้วว่า พระสงฆ์เป็นอยู่ด้วยของที่ญาติโยมศฤงคารชาวบ้านถวายคือให้ พระสงฆ์จึงถือวินัยว่าจะไม่ฉันสิ่งใดที่ยังไม่ได้รับประเคน ตามข้อพระบัญญัติที่ว่า ภิกษุใด นำเอาอาหารที่เขายังไม่ได้อให้ ล้วงช่องปากเข้าไป เว้นไว้แต่น้ำและไม้ชำระฟัน เป็นอาบัติปาจิตตีย์ (วินย.๒/๕๒๓/๓๔๕)

การประเคนเป็นอาการกระทำที่แสดงว่าถวาย คือตั้งใจให้จริงๆ การประเคนนอกจากเป็นการยืนยันให้พระภิกษุนั้นมั่นใจว่าท่านฉันอาหารที่เขาได้ถวายแน่นอนแล้ว ก็มีผลพลอยได้ ช่วยให้พระไม่ฉันอะไรๆ พร่ำเพรื่อ ดังนั้น เมื่อญาติโยมจะถวายของดีมีของฉันอะไรแก่พระภิกษุ ก็ต้องประเคนทุกครั้ง

มีข้อควรทราบเพิ่มเติมว่า เมื่อประเคนถวายพระแล้ว ไม่ควรไปหยิบไปจับ โดยเฉพาะอาหาร ถือกันว่า เมื่อญาติโยมหยิบจับ ย้ายตำแหน่ง (ทำให้เป็นที่ข้องจิตแคลงใจได้ว่าอาจจะไม่ยากให้จริง หรือจะเอาคืน?) ต้องประเคนใหม่

การประเคน เป็นการส่งของถวายพระภายในหัตถบาส คือ ระยะเอื้อมมือที่จะส่งถวายให้พระรับได้โดยสะดวก สำหรับญาติโยมผู้ชาย พระภิกษุรับด้วยมือโดยตรง แต่สำหรับญาติโยมผู้หญิง ประเพณีไทยถือกันมาเพื่อให้งดงามละเมียดละไม ป้องกันผลอพลาตพลั้ง จึงให้พระภิกษุใช้ผ้ากราบ หรือผ้าที่สะอาดรับประเคน (รับด้วยของที่เนื่องด้วยกาย โดยอาการที่แสดงความเอื้อเฟื้อต่อผู้ถวาย)

ปัญญาเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งในการทำบุญ ท่านจึงสอนให้ทำบุญโดยประกอบด้วยปัญญา เริ่มตั้งแต่ถวายให้เหมาะกับผู้รับ เช่น เมื่อจะถวายอาหาร ควรพิจารณาให้เหมาะให้เกื้อกูลแก่สุขภาพ ไม่ให้เป็นของแสดงแก่ผู้รับ ควรรู้ว่าผู้ที่มีโรคประจำตัว หรือกำลังบำบัดโรคนี้ๆ ไม่ควรบริโภคนอาหารประเภทไหน เพื่อจะได้ไม่เป็นการเพิ่มภาระต่อร่างกายหรือเติมกำลังให้กับโรคภัย เช่น ผู้มีปัญหาเรื่องไต ไม่ควรรับประทานอาหารรสเค็ม หรือผู้มีปัญหาโรคไขข้อ มีภาวะโรคเกาต์ ควรหลีกเลี่ยงอาหารจำพวกสัตว์ปีก

พระภิกษุฉันอาหารตามที่ญาติโยมถวาย มีอย่างไรฉันอย่างนั้น ไม่สามารถกำหนดเลือกได้อย่างใจ แม้ว่าภิกษุป่วยไข้มีข้อยกเว้น สามารถขอหรือบอกญาติโยมได้ แต่เพื่อไม่เป็นการลำบากแก่ญาติโยม ท่านก็ฉันตามที่ได้รับถวาย ญาติโยมจึงควรปฏิบัติให้เหมาะสมด้วยความรู้เข้าใจ

น้ำปานะ

“ปานะ” แปลว่า เครื่องดื่ม หมายถึงน้ำคั้นผลไม้ (รวมทั้งเหง้าพืชบางชนิด) ที่ไม่มีเนื้อไม่มีกาก นิยมเรียกเป็นภาษาไทยว่า “น้ำปานะ” เป็นของที่พระรับประเคนแล้ว ดั้นได้ ๑ วัน ๑ คั้น คือ ดั้นได้จนถึงรุ่งอรุณของวันถัดไป แต่หลังอรุณขึ้นวันใหม่แล้ว ดั้นไม่ได้ ต้องสละ

มีพุทธานุญาตปานะ ๘ อย่าง (นิยมเรียกเขียนเสียงคำบาลีว่า อัญฺฐาน หรือ น้ำอัญฺฐาน) ได้แก่ น้ำมะม่วง น้ำชมพูหรือน้ำหว่า น้ำกล้วยมีเม็ด น้ำกล้วยไม่มีเม็ด น้ำมะขาง น้ำลูกจันทร์หรือองุ่น น้ำเหง้าอุบล น้ำมะพร้าวหรือลิ้นจี่

เรื่องปานะนี้มีรายละเอียดอีกมาก พูดไว้พอให้เห็นลักษณะว่า ทรงอนุญาตน้ำผลไม้ (ผลรส) ทุกชนิด เว้นน้ำผลธัญชาติ (จำพวกข้าว ๗ ชนิด เช่น น้ำข้าวข้าว น้ำข้าว) ทรงอนุญาตน้ำใบไม้ (ปัดตรส) ทุกชนิด เว้นน้ำผักต้ม ทรงอนุญาตน้ำดอกไม้ (บุปฺพรส) ทุกชนิด เว้นน้ำดอกมะขาง และทรงอนุญาตน้ำอ้อยสด (อุจฺจฺรส)

นอกจากนั้น ผลไม้ใหญ่ (มหาผล) ๙ ชนิด (จำพวกผลไม้ที่ทำกับข้าว) ได้แก่ ลูกตาล มะพร้าว ขนุน สาเก น้ำเต้า พักเขี้ยว แดงไทย แดงโม พักทอง และพวกอุปรัณณะ เช่น ถั่วเขี้ยว ตลอดจนไปถึงถั่วงาและผักที่ทำเป็นกับเป็นแกง ท่านจัดอนุโลมเข้ากับธัญผล เป็นของต้องห้าม ทำปานะไม่ได้

พึงทราบด้วยว่า ปานะนี้ต้องเป็นของที่อนุปสัมบันทำ (อนุปสัมบัน = ผู้ไม่ได้อุปสมบท เวลานี้ได้แก่ สามเณร และญาติโยมคฤหัสถ์) จึงควรฉันในเวลาวิกาลคือหลังเที่ยง

ปานะนั้น ถ้าพระภิกษุทำเอง ก็ถือเป็นอย่างอาหารทั่วไป ฉันได้แค่ก่อนเที่ยงวัน และไม่ให้อาหารเครื่องประกอบ เช่นน้ำตาลและเกลือ ที่พระรับประเคนค้างคืนไว้มาใช้

การเก็บของฉัน เครื่องดื่ม และยา

จำพวกข้าวปลาอาหารของคาวขนมหวานทั้งหลาย พระไม่สามารถฉันหลังเที่ยง เมื่อรับประเคนแล้ว ถ้าฉันไม่หมด ต้องสละไม่สามารถเก็บไว้ฉันในวันถัดไป ฎาติโยมบางท่านถวายเป็นอาหารพวกถุกพวกห่อของแห้งที่สามารถเก็บได้หลายวัน โดยคิดว่าพระจะเก็บไว้ฉันในวันถัดไปได้ แต่ที่จริงพระเก็บไว้ไม่ได้ จะเป็นอาบัติ ผิดพระวินัย

อาหารจำพวกของขบฉัน ไม่ควรนำมาประเคนถวายพระหลังเที่ยงวันไปแล้ว รวมทั้งเครื่องดื่มบำรุงสุขภาพบางชนิด ซึ่งอยู่ในจำพวกเดียวกันนี้ ที่จัดเป็นกระเช้าเป็นของฝาก ถ้าจะถวาย ควรมอบแก่ฎาติโยม คนดูแล หรือคนใกล้ชิดไว้ เพื่อเขาจะได้จัดถวายพระเป็นคราวๆ ไป

แต่ถ้าเป็นจำพวกน้ำผลไม้ ที่เรียกว่าน้ำปานะ พระรับประเคนแล้ว สามารถฉันได้ภายในวันนั้น จนถึงรุ่งอรุณของวันถัดไป แต่หลังอรุณขึ้นวันใหม่แล้ว ฉันไม่ได้ ต้องสละ

ถ้าเป็นเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ที่ภาษาพระเรียกว่าเภสัช ๕ พระรับประเคนแล้ว สามารถเก็บไว้ฉันได้ ๗ วัน แต่หลังครบ ๗ วันแล้ว ต้องสละ

ยารักษาบำบัดโรค เมื่อพระรับประเคนแล้ว สามารถเก็บรักษาได้ตลอดชีวิต ไม่จำกัดเวลา

น้ำเปล่าสำหรับดื่ม ก็อย่างที่บอกในพระบัญญัติข้างต้นแล้วว่า พระสามารถขอและดื่มได้ โดยไม่ต้องรับพระเคน

ส่วนสิ่งของเครื่องใช้ที่ทราบแน่ชัดแล้วว่าจัดให้สำหรับผู้เข้าใช้บริการ เช่น ชุดยาสีฟันแปรงสีฟัน สบู่ เป็นต้น ที่จัดให้ไว้ในห้องคนไข้ ก็ใช้ได้โดยไม่ต้องรับพระเคน

๕. ภาคสนับสนุน

(อุปถัมภ์ และอุปภัมภ์)

การพิจารณาอุปถัมภ์

“พิจารณา” แปลว่า การเปิดโอกาส การเชิญ ในที่นี้หมายถึง การพูดให้โอกาสไว้ให้พระบอกความต้องการหรือขอได้

ตามปกติ พระภิกษุสามารถบอกกล่าวและขอได้เฉพาะกับบุคคลที่เป็นญาติ เช่นพ่อแม่พี่น้อง ไม่ต้องให้เขาพิจารณา แต่บุคคลนอกเหนือจากนี้ ภิกษุจะขอได้ต่อเมื่อเขาพิจารณาไว้

ในการพิจารณานั้น ผู้พิจารณาจะพิจารณาโดยระบุหรือกำหนดปัจจัยหรือของที่ตนเปิดโอกาสให้พระขอหรือบอกความต้องการ ก็ได้

จะพิจารณาโดยกำหนดหรือจำกัดเวลา เช่นว่าในเวลา ๓ เดือนนี้ ๔ เดือนนั้น ตลอดปีนี้ ก็ได้

จะพิจารณาโดยกำหนดทั้งของทั้งเวลา ก็ได้ หรือ

จะพิจารณาแบบไม่กำหนดปัจจัย และไม่กำหนดเวลา ก็ได้

ในกรณีที่เขาไม่กำหนดเวลา ท่านให้ขอได้เพียง ๔ เดือน ถ้าเขาปวารณาซ้ำ จึงขอได้อีก ๔ เดือน (คราวละ ๔ เดือน) ต่อเมื่อเขาปวารณาให้ขอได้ตลอดไปเป็นนิത്യ จึงขอได้ทุกเมื่อ

ตัวอย่างเช่น ปวารณาว่า “ผม/ดิฉันขอปวารณา ถ้าพระคุณเจ้า ต้องการของฉันของใช้หยูกยาอะไรในช่วงที่พักรักษาตัวในโรงพยาบาล นิมนต์บอกแจ้งแก่ผม/ดิฉัน” ดังนี้ เป็นต้น

ถ้าไม่ปวารณาแบบครอบคลุมทุกอย่างทุกกาล ก็ควรบอกกล่าวให้ชัด โดยระบุสิ่งของและช่วงเวลาให้แน่ลงไป ทั้งผู้ปวารณาและพระภิกษุผู้ได้รับปวารณา จะได้ปฏิบัติต่อกันอย่างสบายใจ โปร่งโล่งใจ

ผู้เฝ้าไข้ – อุปัฏฐากพระอาพาธ

เมื่อพระอาพาธเข้าพักรักษาตัวในโรงพยาบาล อาจมีลูกศิษย์ หรือพระภิกษุอยู่ด้วย เพื่อดูแลเฝ้าไข้ ช่วยพยาบาลพระอาพาธ พระเฝ้าไข้ หรือดูแลพยาบาลพระอาพาธนั้น เรียกตามภาษาพระว่า “พระคิลานุปัฏฐาก”

เจ้าหน้าที่ทางการแพทย์พยาบาล สามารถประสานชี้แจงการบำบัดรักษากับพระผู้ดูแลนั้น นอกจากนี้ ก็ควรให้พระผู้ดูแลได้รับทราบและรู้เข้าใจข้อมูลการรักษา วิธีการดูแล ตลอดจนวินัยปฏิบัติต่างๆ ไปด้วย

๖. พระอาพาธ และพระเฝ้าไข้

๑ ลักษณะการปฏิบัติตัวของพระอาพาธ

ก) องค์ของภิกษุอาพาธ ที่พยาบาลได้ยาก ๕ อย่าง คือ

๑. ไม่ทำสภาพสัปปายะคือเอื้อต่อชีวิต
๒. ไม่รู้จักประมาณในสภาพสัปปายะ
๓. ไม่ฉันยา
๔. ไม่บอกอาการอาพาธตามเป็นจริง แก่ผู้พยาบาลที่มุ่งประโยชน์ คือ ไม่บอกอาการอาพาธที่กำลังเริบ ว่ากำลังเริบ อาการที่ทุเลา ว่าทุเลา อาการที่ทรงอยู่ ว่าทรงอยู่
๕. เป็นผู้ไม่อดทนต่อทุกขเวทนาในร่างกาย ที่รุนแรง แข็งกล้า ไม่น่ายินดี ไม่เป็นที่พอใจ แทบมลายชีวิต

ข) องค์ของภิกษุอาพาธ ที่พยาบาลได้ง่าย ๕ อย่าง คือ

๑. ทำสภาพสัปปายะคือเอื้อต่อชีวิต
๒. รู้จักประมาณในสภาพสัปปายะ
๓. ฉันยา
๔. บอกอาการอาพาธตามเป็นจริง แก่ผู้พยาบาลที่มุ่งประโยชน์ คือ บอกอาการอาพาธที่กำลังเริบ ว่ากำลังเริบ อาการที่ทุเลา ว่าทุเลา อาการที่ทรงอยู่ ว่าทรงอยู่
๕. เป็นผู้อดทนต่อทุกขเวทนาในร่างกาย ที่รุนแรง แข็งกล้า ไม่น่ายินดี ไม่เป็นที่พอใจ แทบมลายชีวิต

๑) คุณสมบัติของพระผู้ดูแลพระอาพาธ

ก) องค์ของภิกษุผู้ไม่สามารถพยาบาล ๕ อย่าง คือ

๑. ไม่สามารถจัดเตรียมยา
๒. ไม่รู้จักของแสลงและของสัปปายะ นำของแสลงเข้าไปให้
กันของสัปปายะออกไปเสีย
๓. พยาบาลไข้ด้วยเห็นแก่อำมิส มิใช่โดยมีจิตเมตตา
๔. รังเกียจที่จะนำอุจจาระ ปัสสาวะ น้ำลาย หรือของที่
อาเจียนออกมา ไปกำจัด
๕. ไม่สามารถชี้แจงให้คนไข้เห็นชัด ชวนใจให้อยากปฏิบัติ
ปลุกเร้าใจให้เข้มแข็ง ชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง ด้วย
ธรรมีกถา เป็นครั้งคราวควรแก่กาล

ข) องค์ของภิกษุผู้สามารถพยาบาล ๕ อย่าง คือ

๑. สามารถจัดเตรียมยา
๒. รู้จักของแสลงและของสัปปายะ นำของสัปปายะเข้าไป
ให้ กันของแสลงออกไป
๓. พยาบาลไข้โดยมีจิตเมตตา มิใช่เห็นแก่อำมิส
๔. ไม่รังเกียจที่จะนำอุจจาระ ปัสสาวะ น้ำลาย หรือของที่
อาเจียนออกมา ไปกำจัด
๕. สามารถชี้แจงให้คนไข้เห็นชัด ชวนใจให้อยากปฏิบัติ
ปลุกเร้าใจให้เข้มแข็ง ชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง ด้วย
ธรรมีกถา เป็นครั้งคราวควรแก่กาล